

MUNKÁCSY ÉS ARAD

– Puskel Péter –

Munkácsy Mihály aradi éveiről szűkszavúan emlékeznek meg a festőfejedlem életrajzírói. Ismert, hogy Békéscsabáról, ahová gyámszülei asztalosinasnak adták, a félárva Lieb Miska Aradra került, és asztaloslegényként dolgozott 1858–1860 között. A másik adat arról szól, hogy Munkácsy és neje részt vett a Szabadság-szobor felavatási ünnepségén. Munkácsy és Arad kapcsolata azonban ennél sokkal bensőségesebb volt, és e két életrajzi mozzanaton belül is sok – nem csak a helytörténet számára – érdekes részletet tartalmaz.

Albrecht Ferdinánd asztalosmester műhelye például, ahol Miska két esztendőt a satupad mellett eltöltött, a ligeti kiserdő melletti utcában (egykor Munkácsy utca, ma Coposu utca) volt. Szabad idejében az asztaloslegény a minorita gimnázium diákjaival barátkozott, de főként rajzolgatott. Első zsengeit Bettelheim Vilmos könyvkereskedőhöz vitte el, aki át is vett néhány rajzot az ügyes kezű legénytől, és ezekből el is adogatott.¹ A művészpártoló kereskedőtől és baráti körétől kapott „zsebpénz” jól eshetett a sokat nélkülöző, nagyon szerény körülmények között élő fiatalembernek. Némi túlzással azt is mondhatjuk, hogy Bettelheim Vilmos volt az első, aki felfigyelt az asztaloslegény tehetségére és tanulásra biztatta. Ez természetesnek tűnik, hiszen Bettelheim Vilmos nemcsak könyvkereskedőként volt jelentős, hanem a sajtótörténetbe is beírta nevét. Ő adta ki 1861-ben az ellenzéki beállítottságú és 1897-ig megjelenő Alföldet, amely abban az időben a legjelentősebb magyar nyelvű vidéki napilapjaink egyike volt.²

Első művészeti mesterétől, Szamosy Elek vándorfestőtől a Maros-parti városban is sokat tanult. Szamosy akkoriban hosszabb időre Aradon ültette fel a tanúját. Az aradi éveket örökíti meg az egykori Templom (jelenleg Lucian Blaga) utca 9. szám alatti iskola falán 1902-ben felállított emléktábla (1. kép). A kapu fölött szokatlanul magasan elhelyezett és emiatt meglehetősen nehezen olvasható tábla szövege a következő:

¹ Munkácsy Mihály: Visszaemlékezések. Aradi Közlöny, 1900. május 3.; Aradi Közlöny 1900. június 14.

² KÓKAI-BUZINKAY-MURÁNYI 1995. 113.

Arad városának rajziskolája állott egykor ezen a helyen
abban szerzé művészete kezdő ismereteit

MUNKÁCSY MIHÁLY

hazánk örök dicsőségű képírója

MDCCCLVIII – MDCCCLX.

Ennek emlékeztétét örökíté meg az Aradi Nemzeti Szövetség.

1902.

Valószínűleg a szokatlan elhelyezésnek köszönhetően a Munkácsy-emléktábla volt az egyedüli, amely Aradon átvészelte a Trianont követő időszak magyar emlékeinek és szobrainak eltüntetését.

Az is valószínű, hogy *Az ásító inas* című kép megfestésére, melyet a diktátúra éveiben jelképesnek tartottak Munkácsy művészi pályájának kezdeteire vonatkozóan, éppen a békéscsabai vagy talán az aradi évek ihlették a művészt. Arad a nélkülözések, de az első parányi sikerek városa is volt Lieb Mihály életében. Ennek ellenére vagy éppen ezért pályája csúcspontján sem feledkezett meg itt eltöltött éveiről, a vértanúk városáról, amelyet szeretettel keresett fel újra. Erről tanúskodik az a válaszlével, amelyet a colpachi kastélyból Salacz Gyula aradi polgármesterhez címzett, és amelyet az Aradi Közlöny 1890. augusztus 30-i számában közölt. A levélben Munkácsy megköszöni, hogy meghívták a Szabadság-szobor felavatási ünnepségére. Sorait átítatja a népszerűség csúcsára érkezett művész szerénysége, a forradalom eszméje és mártírjai iránti határtalan tisztelete:

„Mélyen Tisztelt Polgármester Úr!

Először is legyen szabad legmelegebb köszönetemet nyilvánítani Arad városa nagyra becsült közönsége és mélyen tisztelt Polgármester Úrnak azon megtisztelő figyelméért, melyben engem részesíteni és az aradi vértanúk szobrának leleplezési ünnepélye alkalmával rólam megemlékezni méltóztatnak.

Csakis valamely komoly, előre nem látható ok lehetne az, amely engem gátolhatja ez igen megtisztelő meghívásnak eleget tenni; annyival is inkább, mert teljes szívvel és lélekkel osztozom azon kegyeletes érzelmekben, melyek október 6-án szeretett hazám népeinek ezreit fogják az Arad városi Szabadság téren egybegyűjteni. És mély hazafiúi önérzettel térek vissza 30 év után Arad városába, ahol éppen azon korszak utolsó éveit töltöttem, midőn e vértanúk neveit – kiknek ma a jogaik érvényesítésében diadalmas nemzet méltó szobrot emel – csak suttogva lehetett említeni, és a lelket rázó események fájdalmainak csakis egy elfojtott sóhajban lehetett kifejezést adni.

Mily megnyugtató és a nemzet önérzetének elégtételt szolgáltatató nap lesz ez az október 6-ka!

Oh igen! Örömmel veszek részt szeretett hazám ezen ünnepén és szent ihlettel hajtok térdet azon szobor előtt.

A megtisztelő megemlékezésért köszönetemet ismételvén, kérem, mélyen tisztelt Polgármester urat és Arad város nagyra becsült közönségét, fogadják legmélyebb hazafiúi üdvözlétem kifejezését.

Colpach (Luxemburg), 1890. augusztus 22.

Munkácsy Mihály”

A művész állta a szavát, és eljött a szoboravatóra. Az ünnepség számos díszvendége közül Munkácsynak és nejének a városházán rendeztek be lakosztályt. (Később a vendégszoba Jókai szálláshelyéül is szolgált.) Az apartman berendezésére pályázatot hirdettek. Lengyel Lőrinc neves aradi bútorgyáros cége ingyen bebútorozta volna a lakosztályt, ám ezt az ajánlatot a szoborbizottság önérzetesen elutasította. Végül egy jelképesnek számító összegért ugyancsak Lengyelék végezték el a munkát. A szervezők figyelme az apró figyelmességekre is kiterjedt. Lukácsy Lajos amatőr fényképész üveglapra vette azt a festményt, amely párizsi műtermében festés közben ábrázolja a mestert, neje pedig a vállára dőlve figyeli munkáját. A képet bekeretezték, és Munkácsyék lakosztályának asztalára helyezték.³

A művész és francia felesége 1890. október 5-én este érkezett a budapesti gyorsvonattal Aradra. Az Aradi Közlöny tudósítója szerint már délután nagyon sokan várták a pályaudvaron a város jeles vendégét, főleg a hölgyek voltak kíváncsiak a Párizsban élő nagy festőre. A pályaudvaron Salacz Gyula polgármester, Parecz István tanácsnok, a fogadóbizottság több tagja és népes közönség várta a vendéget. Munkácsyék a jelenlévők éljenzése mellett kocsiba ültek, és a szálláshelyükre hajtottak. Innen rövid pihenő után a városi színházba indultak, ahol a Bohus bárócsalád páholyából nézték végig az előadást. A közönség viharosan ünnepelte a nemzet festőjét. Munkácsy meghajlással köszöntö meg az ovációt. A korabeli krónikás szerint a vendég a szünetben érdeklődéssel figyelte a színházterem mennyezeti freskóját. Meg is kérdezte a kíséretében lévő Parecztől, hogy ki a mennyezeti freskó alkotója.⁴

A Szoboravatás reggelén Munkácsyék, az előzetesen egyeztetett programtól eltérően, megtekintették a Maros-parti parkokban júliusban megnyitott dél-alföldi kiállítás néhány részlegét. Az országos ünnepségre érkező vendégek közül is igen sokan keresték fel a vidék legjelentősebb ipari és gazdasági kiállítását. A művész itt találkozott unokahúgával, Munkácsy Mariskával, aki férjével Lugosról érkezett az ünnepségre.⁵

Munkácsynak és nejének, Cecile-nek a fogadóbizottság tagjai bemutatták a Szegedről érkezett Tóth Molnár Ferenc naturalista festőt, aki tájképei mellett a vér-

³ Aradi Közlöny, 1890. október 6.; Arad Megyei Xenopol Könyvtár, fond. Periodice aradene. (Aradi időszakos kiadványok alap.)

⁴ Uo.

⁵ Aradi Közlöny, 1890. október 7.

tanúk portréit állította ki. A mester határozott tehetségnek mondta a fiatal kollégát, s lelkére kötötte az illetékeseknek, gondoskodjanak taníttatásáról.⁶

A lap krónikása szerint a kiállításon megmutattak Munkácsynak egy csabai tulipános ládát, amelyet már a pesti kiállításon is neki tulajdonítottak asztalosinas korából. A mester azonban kijelentette, hogy sose festett ládát, s ezzel eloszlatozott egy tévhitet.⁷

Még egy érdekes epizódot tudunk meg a Közlöny hírrovatából, amely fényt vet a zseni szerénységére és jóindulatára.⁸ Eszerint a szoboravatási ünnepségen Munkácsy megismerte és megszólította Höske Kálmánt, a festészeti akadémia aradi származású, igen tehetséges növendékét, akit korábban egy fogadáson Keleti Gusztáv, az akadémia igazgatója mutatott be neki, s akit búcsúzóskor arra biztatott, hogy keresse fel Párizsban, mert „háza ajtaja mindig nyitva lesz előtte”.⁹

Munkácsyék az ünnepség után Fábián László főispánnál ebédeltek. A meghívottak között volt Török budapesti főkapitány, aki pohárköszöntőt mondott. Ebéd után Munkácsyék részt vettek a vesztőhelyi megemlékezésen, s két koszorút helyeztek el az obeliszk talapzatán Páris-Colpach megjelöléssel.¹⁰

Az Aradi Közlöny névtelen krónikása szerint Munkácsy hosszabbra tervezte aradi látogatását, de ismétlődő rosszulletei miatt a visszautazás mellett döntött. Feltételezhetően ezért is változtatott az előzetes programon, és délelőtt ment ki a kiállításra. Ugyanis a szervezők délután, az ünnepséget követően számítottak a házaspár látogatására. Munkácsyné azonban közölte Parecz Istvánnal egész további programjukat. Leszögezte, hogy még aznap este továbbutaznak Békéscsabára, ahol egy rokokuknál töltik a napot, majd felutaznak Budapestre és onnan vissza Párizsba. A vesztőhelyi koszorúzást követően elbúcsúztak vendéglátóiktól. A mester az élmények hatása alatt azt nyilatkozta, hogy hamarosan visszatér, és több hónapot tölt el hazájában. Fábián főispántól kocsival Mácsára indultak, ahol a kastélyban rövid ideig Károlyi Tibor gróf vendégszeretetének örvendtek. Még aznap este Kürtösrre kocsikáztak, felszálltak a vonatra, és Békéscsabára, Munkácsy ifjú éveinek meghatározó fontosságú városába utaztak.¹¹

A sokat betegeskedő, ám önmagának mégis hatalmas munkatempót diktáló művésznek a hálás aradiak 1893-ban a város díszpolgára címet adományozták. Ugyanakkor a liget közeli utcát, ahol Albrecht mester asztalosműhelye állt, Munkácsyról nevezték el. Ez ma a Corneliu Coposu utca.

A nagy művész halálának híre megrendítette az aradi közvéleményt. Az Aradi Közlöny nemcsak nekrológot közölt, hanem három oldalt szentelt a mester életművének és munkásságának.¹² A budapesti temetésről is részletesen beszámolt.¹³

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ Aradi Közlöny, 1890. október 10.

⁹ Uo.

¹⁰ KOVÁCH 1999. 103.

¹¹ Aradi Közlöny, 1890. október 7.

¹² Aradi Közlöny, 1900. május 4.

¹³ Aradi Közlöny, 1900. május 10.

Arad város törvényhatósága mély részvétét fejezte ki a város díszpolgárának elhunytá alkalmából. Erről Salacz Gyula polgármester levélben értesítette az özvegyet:

„....A városunk falai között szerény viszonyokban élő fiatalemberből Magyarország fénylő csillaga lőn, s midőn egy egész ország lelkesedett műveiért, midőn a világ bámulói közé szegődött, mi aradiak kétszeres szeretettel és büszkeséggel szemléltük annak a magasan fénylő fáklyának a tűzét, amely világszerte hirdette nemzetünk, az általa annyira szeretett hazának dicsőségét.

S midőn a fénylő fáklya kialudt, midőn gyász homálya borult egy egész ország szívére, Arad városa hullatta talán az első könnyeket nagy fiának, városa mindenkor büszkén emlegetett díszpolgárának halála fölött.” – olvasható többek között a hosszú levélben.¹⁴

Munkácsyné 1900. június 19-én a colpachi kastélyban keltezett, Salacz Gyula polgármesterhez intézett, német nyelvű válaszevélben mondott köszönetet. A levelet szó szerinti fordításban közölte az aradi lap:

„Mélyen tisztelt polgármester úr!

Mélyen meghatottak azon fennkölt szavak, amelyeket Ön Arad szabad királyi város nevében legnagyobb bánatomban hozzám intézett.

Kérem Polgármester urat, szíveskedjék mélyen érzett köszönetemet a nekem kifejezett részvétért megbízóival közölni.

Hálám különösen azért igaz és mély, miután az oly korán elhunyt Mester legsebb emlékei közé tartoztak azok a napok, amelyeket Aradon töltött, és mindenkor oly boldognak érezte magát; azért, hogy nekem is megmutathatta azt a várost, ahol szorgalmasan dolgozott.

Felejtethetetlenek nekem is ezek a napok, kellemesen fogok azokra visszaemlékezni, s mindenkor hálás leszek azon emlékért, mely az aradiak szívében az én kedves Mesterem iránt él.

A legmélyebb tisztelettel:

*Cecile de Munkácsy”.*¹⁵

Az aradi Kultúrpalota megnyitásakor¹⁶ a Kölcsey Egyesület közreműködésével – több más értékes festménnyel együtt – a ’48-as ereklyemúzeumot és képtárat is befogadó művelődési intézmény leltárába került a Nemzeti Galériától kapott két Munkácsy-festmény is: a *Javíthatatlan* és a *Levél* című. Az utóbbi évtizedekben, a

¹⁴ Aradi Közlöny, 1900. május 30.

¹⁵ Munkácsyné levele. Aradi Közlöny, 1900. június 24.

¹⁶ Aradi Közlöny Nagy Képes naptára, 1914 rendes évre, 289.; Arad Megyei Xenopol könyvtár. Fond periodice aradene. (Aradi időszakos kiadványok.)

múzeum szépművészeti részlegének átköltöztetését és átrendezését követően, ezeket a remekműveket csak időszakos kiállításokon láthatták az aradiak. 2006 nyarán viszont több mint ötvenezren, közöttük aradi és erdélyi művészetkedvelők százai láthatták Békéscsabán, a Munkácsy Mihály Múzeumban megrendezett Munkácsy-kiállításon ezt a két táblát (2–3. kép). Az Arad Megyei Múzeum a békéscsabai rokonintézménnyel kialakított jó együttműködésének köszönhetően ugyanis kölcsönadta azokat erre a jelentős rendezvényre. A nagy művész aradi képei az Aradra érkezésük óta eltelt bő kilenc évtized óta most hagyták el először az ország határait.

Az aradi múzeum gyűjteményében van még az említett Munkácsy-műveken kívül egy harmadik festmény (4. kép), valamint további három szénrajz is (5–7. kép), melyeket Lieb Mihály – illetve közülük kettőt talán elsőként már Munkácsy Mihály névvel megjelölve – még 1862-ben készített (5, 7. kép). A fent oly gyakran említett Aradi Közlöny értesülései szerint az operaház nyugdíjas művészeknek, az Aradon élő Odry Lehelnek a birtokában volt 1900-ban egy, a nagy művésztől származó, öregembert ábrázoló tanulmányfej is,¹⁷ de ennek a vázlatnak a hollétéről nincs információnk.

Ugyancsak a korabeli sajtóból tudunk az 1900. június 5-én Aradon megnyitott Nemzeti Szalon eseményeiről. A líceum¹⁸ előcsarnokában ekkor megrendezett tárlaton két, Aradon készített Munkácsy-tanulmány volt látható. Az egyik kép egy toalettező, a másik egy imádkozó hölgyet ábrázolt. A munkákat a Bettelheim testvérek könyvkereskedésében egy Szent-Iványi Sándor nevű úr vásárolta meg. A kiállítás időpontjában a vázlatok az Arad-hegyaljai Galsa faluban birtokkal rendelkező Szent-Iványi nővérek tulajdonában voltak.¹⁹ A leírás alapján szinte bizonyos, hogy e két tanulmány azonos a fentebb említett két, napjainkban a múzeum gyűjteményében lévő rajzzal (6–7. kép).

Munkácsy az asztalospadtól eljutott a világhírnévig. Munkái szétszóródtak a nagyvilágban: neves múzeumok, gazdag műgyűjtők féltve őrzött, becses kincseivé váltak. Munkácsy azonban egy kissé a miénk, aradiaké is, s erre joggal lehetünk büszkék.²⁰

IRODALOM

KÓKAI-BUZINKAY-MURÁNYI 1995

Kókai Gy. – Buzinkay G. – Murányi G.: A magyar sajtó története. Pécs, 1995.

KOVÁCH 1999

Kovách G.: Az emlékező város. Arad, 1999.

¹⁷ Aradi Közlöny, 1900. május 3.

¹⁸ Lyceum, azaz Aradi Királyi Főgimnázium (ma Moise Nicoara Főgimnázium).

¹⁹ Aradi Közlöny, 1900. június 14.

²⁰ Köszönettel tartozunk az Arad Megyei Múzeumi Komplexumnak, hogy a leltárunkban lévő alkotások közzléséhez hozzájárultak.

Munkácsy și Aradul

– Péter Puskel –

Resume

În lucrările biografice și monografiile referitoare la viața și opera marelui pictor maghiar Munkácsy se găsesc doar referiri sumare la perioada arădeana a pictorului. Deobicei se amintește doar faptul că a fost calfă tâmplar, concomitent luând ore de desen de la primul său maestru, pictorul Szamossy Elek.

Lucrarea de față și-a propus să aducă o contribuție modestă la edificarea perioadei arădene a lui Munkácsy bazată pe documentele din presa vremii. Aradul i-a decernat titlul de "cetățean de onoare" în 1893, iar în 1902 a fost dezvelită placa comemorativă în memoria perioadei arădene a ilustrului pictor.

În această lucrare sunt publicate în întregime două scrisori importante. În prima Munkácsy aduce mulțumiri primarului Aradului pentru invitația de-a participa la festivitatea de inaugurare a Statuei Libertății (6 octombrie 1890) și promite că va lua parte la eveniment. În continuare se fac referiri largi la vizita efectuată, alături de soția sa, la acest eveniment. În a doua scrisoare văduva pictorului, Cecile de Munkácsy mulțumește primarului Salacz Gyula cuvintele de consolare trimise la moartea pictorului. În ambele scrisori se găsesc multe referiri la perioada arădeană.

Lucrarea se încheie cu descrierea picturilor și desenelor aparținând lui Munkácsy din colecția Muzeului Județean Arad.

Puskel Péter

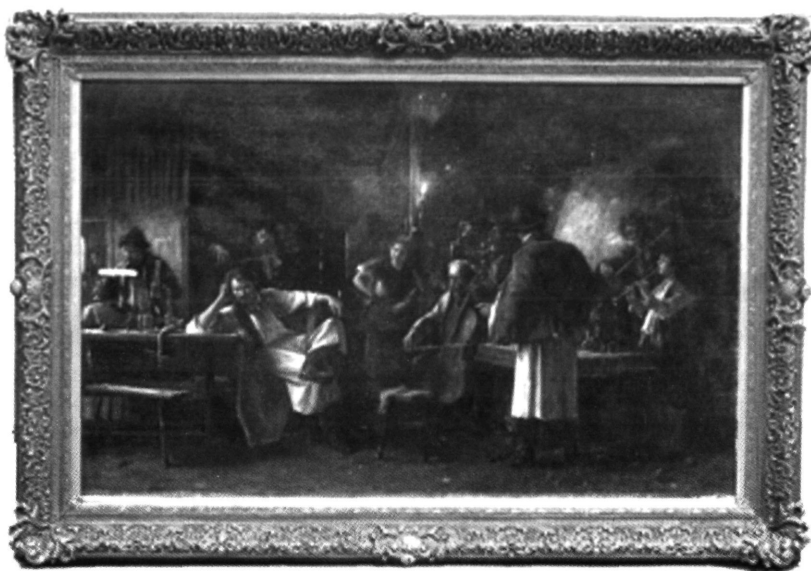
310175 Arad, România

Str. Traian Mosoiu 18-26/c

E-mail: puskel@rdslink.ro

1. kép. Az 1902-ben elhelyezett Munkácsy- emléktábla a mai Aradi Román Tanítóképző gyakorló iskolájának kapuja fölött.
(Fotó: Szatmári Imre, 2005)

2. kép. Javíthatatlan (évszám nélkül; olaj, vászon; 157 x 252 cm; jelezve jobbra lent pirossal: Munkácsy M; Arad Megyei Múzeum; ltsz.: 2) (Fotó: Latorcai János)

3. kép. Levél (évszám nélkül; olaj, vászon; 98 x 131 cm; jelezve balra lent feketével: M de Munkacsy; Arad Megyei Múzeum; ltsz.: 24) (Fotó: Latorcai János)

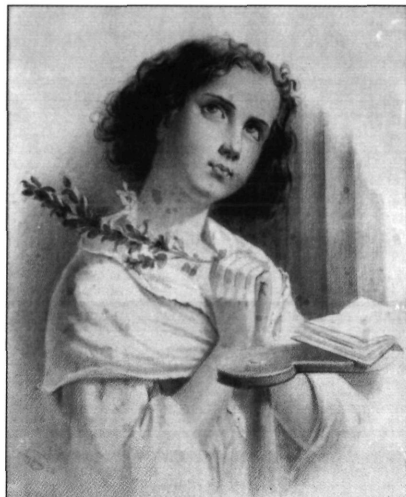
4. kép. Szülők öröme (évszám nélkül; olaj, fa; 87 x 116,5 cm; jelezve jobbra lent barnával: Munkacsy M; Arad Megyei Múzeum; ltsz.: 21) (Fotó: Florin Hornoiiu)

5. kép. Leányportré (1862; szén, papír; 46 x 58 cm; jelezve jobbra középtájon feketével – ceruza: Munkácsy M. 1862; Arad Megyei Múzeum; ltsz.: 131)
(Fotó: Florin Hornoiu)

6. kép. Leányportré (évszám nélkül; szén, papír; 49 x 66,3 cm; jelzés nélkül; Arad Megyei Múzeum; ltsz.: 1710)
(Fotó: Florin Hornoiu)

7. kép. Kislányportré (1862; szén, papír; 46,8 x 60 cm; jelezve balra fent feketével – ceruza: Munkácsy M 862; Arad Megyei Múzeum; ltsz.: 1711)
(Fotó: Florin Hornoiu)